אוצר מדרשים — מדרש כתיב ולא קרי

כתיב ולא קרי

א) כִּי אִם אַמְנוֹן (ש"ב י"ג ל"ג) כתיב, לפי שבראשונה אמר יונדב בן שמעה כי אמנון לבדו מת, שלא נודע לו הדבר על אמתתו כי אמנון לבדו מת, וכשחשב בלבו אמר, אַל יָשֵׂם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶל לִבּוֹ דָּבָר לֵאמֹר כָּל בְּנֵי הַמֶּלֶךְ מֵתוּ כִּי אִם אַמְנוֹן לְבַדּוֹ מֵת, שהוא היה ראש הדבר על אמתו, וחסרו הכתוב תיבה לפי כיעור מעשיו ומיתה משונה, לכך "אם" כתיב ולא קרי.

ב) כִּי אִם בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָּׁם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ (ש"ב ט"ו כ"א) כתיב, כי אִתַּי הַגִּתִּי דיבר בכל לבבו ובכל נפשו וחוזק דבריו. כִּי אִם בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה שָּׁם אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אִם לְמָוֶת אִם לְחַיִּים כִּי שָׁם יִהְיֶה עַבְדֶּךָ, והיה בלב דוד הצדיק כי נכרי הוא, וחסרו המקרא "אִם", וכן הוא אומר שׁוּב וְשֵׁב עִם הַמֶּלֶךְ כִּי נָכְרִי אַתָּה וְגַם גֹּלֶה אַתָּה לִמְקוֹמֶךָ (שם שם י"ט), לכך כתיב "אִם" ולא קרי.

ג) יְסַלַּח נא ה' לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה (מ"ב ח' י"ח) חיסרו הכתוב תיבה אחת, כי נעמן דבר דברים שלא כהוגן, לכן השיבו אלישע הנביא על דבריו כאשר אמר, בבוא אדני בית רמון להשתחוות שמה, חיסרו הכתוב "נא" לפי חסרון דעתו ודבריו, לכך כתיב ולא קרי.

ד) חַי ה' את אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת (ירמיה ל"ח ט"ז) חיסרו הכתוב "את" לפי שנשבע פעם ראשונה וכפר, וכן הוא אומר, וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים (דהי"ב ל"ו י"ג). ועוד הוכיח יחזקאל, אִם לֹא אָלָתִי אֲשֶׁר בָּזָה וּבְרִיתִי אֲשֶׁר הֵפִיר (יחזקאל י"ז י"ט), ועוד אמר ירמיהו וְאִם חַי ה' יֹאמְרוּ לָכֵן לַשֶּׁקֶר יִשָּׁבֵעוּ (ירמיה ה' ב'), לכך חיסרו הכתוב וחיסר שבועתו שהיה בה תיבה נכתבת ולא נקראת.

ה) אֶל יִדְרֹךְ ידרך הַדֹּרֵךְ (ירמיה נ"א ג') כתיב, זה מלמד על שתי נקמות ועל שתי פורעניות אשר ינקום ה' לעמו ממלכות כשדים, ונכתב שתי פעמים, ידרך הראשון נקמת העולם הזה במהרה, וכן הוא אומר הִנְנִי רָב אֶת רִיבֵךְ וְנִקַּמְתִּי אֶת נְקָמָתֵךְ (שם שם ל"ו). ידרך השני כתיב ולא קרי, כי הוא צפון ותלוי לעתיד לבא.

ו) עָשִׂיתִי כאשר [כְּכֹל אֲשֶׁר] צִוִּיתָנִי (יחזקאל ט' י"א) כתיב, תלמד מזה כי אומר "כאשר צויתני" יש בו תקוה וחיסה וחמלה מעט מהרבה ואין הוא דבר כליה, ויש בו תקוה ותוחלת לתשובה, וכאשר צפה המלאך לבוש הבדים גודל רוע מעשיהם. וכן הוא אומר עָוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה גָּדוֹל בִּמְאֹד מְאֹד (שם שם ט'), עשה בהם כליה ואמר והשיב דבר עשיתי ככל אשר צויתני, כי "ככל" לשון כליה הוא ואין שם פליטה, וכן הוא אומר, זָקֵן בָּחוּר וּבְתוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהַרְגוּ לְמַשְׁחִית (שם שם ו').

ז) וּפְאַת נֶגֶב חֲמֵשׁ חמש מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים (יחזקאל מ"ח מ"ז) כתיב. תלמד מזה כי חמש מאות הוסיף בשורה רמיזה כי אמר הכתוב ואלה מדותיה (שם שם ט') ונתן חק וקו ומדה לבית השלישי

למגרשיו ולתולדותיו למוצאיו ומובאיו ותלה בנינו עוד בתשובה. וכן הוא אומר, אַתָּה בֶן אָדָם הַגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲונוֹתֵיהֶם (שם מ"ג י'), ואומר וְאִם נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר עָשׂוּ (שם שם י"א), כל זה הכבוד הצפון להם הוא, ויש לה' לתת הרבה מזה, יכול להוסיף חמש על חמש ואלף על אלף. וכן הוא אומר, יוֹם לִבְנוֹת גְּדֵרָיִךְ יוֹם הַהוּא יִרְחַק חֹק (מיכה ז' י"א), ואומר, יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא (שם שם י"ב), לכך נכתב חמש חמש – כן יאמר בעל הרחמים, אמן.

ח') וְעַתָּה כִּי אָמְנָם כִּי אִם גֹּאֵל אָנֹכִי (רות ג' י"ב), כתיב עילתו כי יודע בעז כי שם גואל קרוב ממנו, לכך אמר כי אם גאל אנכי, "אם" על ספק – אולי יגאל טוב או לא יגאל, ולא היה בטוח שהוא יגאל, כי הוא אומר וְאִם לֹא יַחְפֹּץ לְגָאֳלֵךְ וּגְאַלְתִּיךְ אָנֹכִי לכן כי "אם" גואל אנכי – נכתב, כי גואל אנכי – נקרא.

<שלים>